

Karol Piekarz

Ideologia

Czy jesteśmy skazani na ideologię?

Czym jest ideologia?

Zanim zajmiemy się problematyką ideologii, szkodliwymi skutkami jej stosowania i metodami skutecznej obrony, należy zacząć od wyjaśnienia samego terminu. Otóż ideologia to pojęcie występujące w naukach społecznych oraz politycznych, które oznacza światopogląd służący do całościowej interpretacji i przekształcania świata¹. Wbrew obiegowej opinii ideologia i filozofia nie są synonimami, a różnice między nimi okazują się bardzo istotne. We współczesnym znaczeniu pod pojęciem ideologii należy rozumieć zbiór poglądów czy sądów, które w przekonaniu danej grupy społecznej wyrażają jej interesy i o tyle są akceptowane w ramach określonej ideologii, o ile pozostają w zgodzie z subiektywnym, czyli wewnętrznym odczuciem interesu tejże konkretnej grupy. Z tego względu nie mogą być oceniane w kategoriach teoretycznych, a więc przede wszystkim z perspektywy prawdy. W tym miejscu bardzo ważne będzie odróżnienie ideologii od filozofii – kiedy filozofia dąży do prawdy, czyli sądu zgodnego z rzeczywistością, i teoretycznego poznania świata, to ideologia dotyczy wierzeń oraz wyznań konkretnej grupy społecznej². Ideologia może zawierać elementy filozofii, lecz filozofia nie zawiera elementów ideologii. Innymi słowy, o ideologii mówimy wtedy, kiedy pewna idea służy w społeczeństwie jakiemuś interesowi, jednak nie musi ona być zgodna z prawdą, lecz przede wszystkim z celami i wierzeniami danej grupy społecznej. Dziś wiele mówi się o nauce, jednak nie wszystko określane mianem „naukowego” jest takim w rzeczywistości. Dlatego poruszając temat ideologii, konieczne jest również krótkie omówienie

¹ *Ideologia* [w:] *Encyklopedia PWN*, dostęp online: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/ideologia;3913853.html>.

² Jaroszyński P., *Ideologia* [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, dostęp online: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/i/Ideologia.pdf>.

pojęcia doktryny i indoktrynacji, ponieważ są one nierozdzielnie związane z ideologią.

Doktryna i indoktryncja

Doktryna to zestaw zasad, przekonań lub nauk, które stanowią fundament danej ideologii³. Indoktrynacja jest zaś procesem przekazywania i narzucania tych zasad innym osobom, często poprzez celową edukację lub propagandę. Stanowi zatem narzędzie do utrzymania i rozpowszechniania danej ideologii⁴. Oba elementy – doktryna oraz indoktrynacja – są ważnymi składowymi ideologii, ponieważ bez doktryny nie ma ideologii, a bez indoktrynacji nie ma rozpowszechniania i utrzymania danej ideologii. Co istotne, możemy wymienić aż szesnaście różnic między doktryną a nauką, które tworzą podłoże całego konfliktu: „Naukowców interesuje rzeczywistość, jaka jest. Doktrynerów interesuje rzeczywistość, jaka powinna być. Naukowcy chcą, żeby ich poglądy pasowały do rzeczywistości. Doktrynerzy chcą, żeby rzeczywistość pasowała do ich poglądów. Stwierdziwszy niezgodność między poglądami a dowodami, naukowiec odrzuca poglądy. Stwierdziwszy niezgodność między poglądami a dowodami, doktryner odrzuca dowody. Naukowiec uważa naukę za zawód, do którego czuje on zamiłowanie. Doktryner uważa doktrynę za misję, do której czuje on posłannictwo. Naukowiec szuka »prawdy« i martwi się trudnościami w jej znajdowaniu. Doktryner zna »prawdę« od początku i cieszy się jej zupełnością. Naukowiec ma mnóstwo wątpliwości, czy jest »prawdą« to, co mówi nauka. Doktryner nie ma najmniejszych wątpliwości, że jest »prawdą« to, co mówi doktryna. Naukowiec uważa to, co mówi nauka, za bardzo nietrwałe. Doktryner uważa to, co mówi doktryna, za wieczne. Naukowcy dążą do uwydatniania różnic między nauką a doktryną. Doktrynerzy dążą do zacierania różnic między nauką a doktryną. Naukowiec nie chce, żeby mu przypisywano doktrynerstwo. Doktryner chce, żeby mu przypisywano naukowość. Naukowiec unika nawet pozorów doktrynerstwa. Doktryner zabiega

³ Skrzydlewski P., *Doktryna* [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, dostęp online: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/d/doktryna.pdf>.

⁴ *Indoktrynacja* [w:] *Encyklopedia PWN*, dostęp online: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/indoktrynacja;3914546.html>.

choćby o pozory naukowości. Naukowiec stara się obalać poglądy istniejące w nauce. Doktryner stara się przeciwdziałać obalaniu poglądów istniejących w doktrynie. Naukowiec popiera krytykujących naukę. Doktryner zwalcza krytykujących doktrynę. Naukowiec uważa twórcę odmiennych idei za nowatora. Doktryner uważa twórcę odmiennych idei za wroga. Naukowiec uważa za postęp, gdy ktoś oderwie się od poglądów obowiązujących w nauce. Doktryner uważa za zdradę, gdy ktoś oderwie się od poglądów obowiązujących w doktrynie”⁵.

Czym jest cybernetyka?

Wymienione szesnaście różnic między doktryną a nauką przedstawił wybitny matematyk prof. Marian Mazur, współtwórca i najważniejszy przedstawiciel polskiej szkoły cybernetyki. W jego ujęciu cybernetyka to nauka o sterowaniu podchodząca do człowieka w odmienny sposób niż psychologia, która „obserwuje objawy ludzkiego zachowania i na tej podstawie usiłuje domyślić się – co jest w środku, czyli jaką osobowość ma człowiek”. Jak przekonuje naukowiec, „cybernetyka należy do nauk ścisłych, a jej środkami wyrazu są wzory matematyczne, schematy cybernetyczne, czyli to wszystko, czego humaniści nie lubią”⁶. Zdaniem prof. Mazura podstawowy warunek naukowości, którego nie spełniają doktryny, to obowiązek udowadniania prawdziwości twierdzeń. W przekonaniu dr. Andrzeja Pawlaka, cybernetyka okazuje się bardzo przydatna w zarządzaniu oraz finansach i marketingu, gdyż „wprowadza do nich znajomość ludzkich charakterów, a dzięki temu także motywacji kryjącej się za decyzjami podejmowanymi przez różnych ludzi ze względu na ich interesy”⁷.

⁵ Wojciechowski A., *Śladami wybitnych uczonych. PREKURSOR* [w:] „Przegląd Tygodniowy”, 1984, nr 9 (100), dostęp online: http://www.autonom.edu.pl/publikacje/wojciechowski_adam/sladam_i_wybitnych_uczonych-prekursor.php.

⁶ Rajewska I., *Cybernetyka a charakter. W zgodzie z własnym charakterem* [w:] „Student”, 1980, nr 23, dostęp online: http://www.autonom.edu.pl/publikacje/rajewska_iwona/cybernetyka_a_charakter.php.

⁷ Pawlak A., *Zapomniany geniusz. Prof. Marian Mazur i jego szkoła cybernetyki*, e-mentor.edu.pl, dostęp online: <https://www.e-mentor.edu.pl/arttykul/index/numer/87/id/1488>.

Ideologia w teorii i w praktyce

Dobrym przykładem podejścia ideologicznego będzie ruch LGBT, który swoją wizję świata próbuje umocować w prawie oraz relacjach społecznych, i to nawet pomimo wielu oczywistych niezgodności zarówno z empiryczną obserwacją, jak i obecnym stanem wiedzy i nauki. Próby wdrażania pseudopostępowej edukacji seksualnej, zamiast wiedzy do życia w rodzinie, wiążą się z normalizacją i promocją zaburzeń tożsamości płciowej, takich jak np. dysforia płciowa, czyli m.in. transseksualizm, również wśród dzieci oraz młodzieży⁸. Przypomnijmy, że system komunistyczny, który bazował na ideologii głoszącej program całkowitego zniesienia wyzysku, przewidywał powszechną równość i sprawiedliwość. Miał w teorii utworzyć społeczeństwo bezklasowe, oparte na kolektywnej własności środków produkcji i wspólnotowym podziale dóbr. Niestety według wielu szacunków reżimy komunistyczne odpowiadają za śmierć ponad 100 milionów ludzi⁹. Historia pokazała nam wielokrotnie, jak tragiczne mogą być skutki przyjęcia pewnych ideologii, dlatego warto wskazać kilka podstawowych metod, które pomogą nam w porę rozpoznać zagrożenie.

Jak uodpornić się na ideologiczne wpływy?

Po pierwsze, posługujmy się klasyczną definicją prawdy jako sądu zgodnego z rzeczywistością. Może nam ona pomóc w weryfikacji treści, czyli stwierdzeniu, czy mamy do czynienia z prawdą czy fałszem. Po drugie, sprawdzajmy, jacy ludzie stoją za daną ideologią i finansują jej propagatorów. Być może rozpowszechnianie konkretnych poglądów leży w czyimś interesie. Po trzecie, pamiętajmy o tym, że ideologia odcina nas od rzeczywistości, prezentując utopijne postulaty. Czasem wystarczy zadać odpowiednie pytanie, aby dostrzec, że hasła o pełnej równości czy sprawiedliwości są tak naprawdę puste. Po czwarte, dokonujmy analizy danej ideologii i prezentowanej przez niej hierarchii. Jak postrzega ona

⁸ Marianowicz-Szczygieł A., *Utopia tęczy rewolucji. 10 pytań i 100 argumentów*, Warszawa: Wydawnictwo Centrum Życia i Rodziny, 2020, s. 4-7.

⁹ Bartošek K, Courtois S., Margolin J.L., Paczkowski A., Panné J.L., Werth N.,: *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, Warszawa: Wydawnictwo Prószyński i S-ka, 1999, s. 26-27.

człowieka i jego miejsce w świecie? Może uznaje, że ważniejszy od ludzi okazuje się los zwierząt lub planety? A jeśli tak, to warto zastanowić się nad realnymi konsekwencjami przyjęcia takiego spojrzenia. Po piąte, możemy stosować tzw. analizę krytyczną, która polega na szukaniu słabych punktów danych idei, koncepcji czy zagadnień. Jest ona szczególnie przydatna nie tylko w przypadku obrony przed szkodliwymi wpływami ideologicznymi, ale również w procesie budowania rzetelnej wiedzy o rzeczywistości¹⁰. Na końcu rzecz najważniejsza – transparentność. Jeśli coś jest dobre i ma przynieść pozytywne owoce, to nie ma niczego do ukrycia. Rodzice znają program nauczania, a uczniowie mówią o nim głośno poza szkołą. Jeśli jest inaczej, to powinna to być sytuacja alarmująca, że coś jest nie w porządku i taki stan rzeczy należy zgłosić, np. bliskim, dyrekcji szkoły czy mediom. Ideologia potrafi być naprawdę sprytna i zawiła w uzasadnianiu swoich celów, jednak jej główna siła polega na skutecznym oddziaływaniu na zmysły. Dlatego im wcześniej nauczymy się kontrolować nasze emocje, w zamian wykorzystując logikę oraz rozum, tym szybciej zaczniemy rozpoznawać i demaskować szkodliwe treści w najbliższym otoczeniu.

¹⁰ Walczak W., *Analiza krytyczna jako metoda poznawania prawdy w naukach o zarządzaniu*, e-mentor.edu.pl, dostęp online: <https://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/58/id/1153/>.